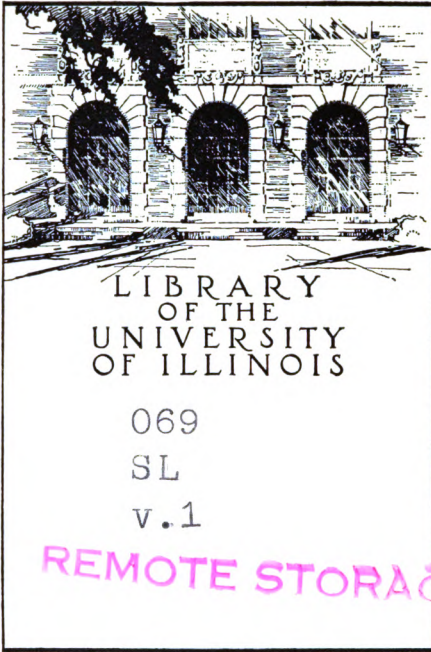

069

SL

v.1

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF ILLINOIS

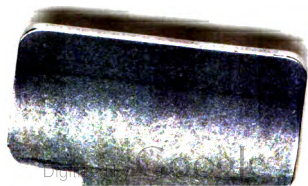
069

SL

v.1

REMOTE STORAGE

SOOKSTACKS OFFICE

REMOTE STORAGE

BOOKSTACKS OFFICE

197
SBORNÍK

MUSEÁLNEJ SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI.
všetko dojednať

—•—
Rediguje:

A. SOKOLÍK,
tajomník.

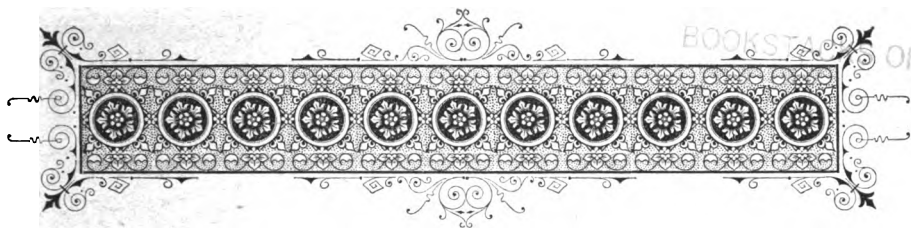
Ročník I.

TURČIANSKY SV. MARTIN.

Tlačou kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku. — Nákladom vlastným.

1896.

K nášmu úkolu.

Keď **Museálna slovenská spoločnosť** začína týmto vydávať svoj *Sborník*, robí len ďalší krok k postupnému doplneniu stanovami označenej činnosti svojej.

Úkolom *Sborníka* je podávať zprávy o Museálnej slovenskej spoločnosti. No i širšie je určenie jeho.

V smysle stanov spolkových je úkolom Museálnej slovenskej spoločnosti, medzi iným, nasbierané a v museume uložené alebo aj inde po slovenských krajoch nachodiacie sa historické alebo z iných ohľadov pamätne veci objasňovať. A ku tejto službe povolany je *Sborník*. Úlohou jeho bude tedy nielen vykazovať v sieňach museálnych uložené sbierky, ale aj pojednávať o nich a im blízkych predmetoch v dopisoch i článkoch vedecky odôvodnených.

Len nech sme nie zle rozumení. S ochotou uznávame, že pri vydávaní *Sborníka* treba mať na zreteli predovšetkým rozmanitosť, ako aj dostupnosť, poňateľnosť podatej látky i širšiemu obecenstvu, aby vzbudili sme záujem čím širších vrstiev národa za vec. Ale v povahe diela nášho leží, aby *Sborník* slúžil i vedeckému objasňovaniu, posudzovaniu a odôvodňovaniu, slovom, vedeckej rozprave v rámci stanovami označenej činnosti Museálnej slovenskej spoločnosti, kým nebudeme môcť vyvinúť väčšiu činnosť vydávaním samostatných spisov odborných.

V smysle spolkových stanov § 1. bodu 3. a), bude *Sborník* donášať *opisy a pojednania o museálnych predmetoch, etnograficko-topografických, prírodovedeckých, archäologických a historických otázkach, týkajúcich sa i minulosti i prítomnosti slovenského ľudu.*

Pole účinkovania zaiste široké a práca môže byť veľkého požehnania. Pravda, že tá práca je nám po väčšine neobvyklá, v svojom druhu nová.

*

V tom smere dialo sa u nás posiaľ len málo, i stojíme temer na počiatku vecí. Pritom všetkom nepochybujeme, že dielo naše postupovať bude k zdarnému rozvoju, nech len zavládne medzi nami dobrá vôľa. Všetci ľudia všetko zmôžu! I podnik náš prekoná všetky prekážky, nech len dostane sa nám podpory so všetkých strán!

V jednom príhlase na obecenstvo povedali sme: — „Všetci, ktorí milujete národ svoj, sdružte sa ku spoločnému dielu, obstaňte radi rodinné ohnisko, s láskou prikladajte k rozžatému ohníku po polienci, aby ohník rozplamenil sa v mohutnú vatru, osvetľujúcu národa nášho dávnu minulosť a svietiacu mu na ceste v ďalekú budúcnosť!“ Neváhame slová tie opätovať i na tomto mieste; lebo ak chceme, aby darila sa vec Museálnej slovenskej spoločnosti a skrz ňu aby darila, zmáhala sa vec národa, potrebné je, aby každý slovenský človek konal svoju povinnosť!

A to isté platí aj ohľadom *Sborníka*. Dielo porastie iste zadarmo a slúžiť bude ku cti veci a menu slovenskému, nech len každý slovenský vzdelanec považuje si za mravnú a národnú povinnosť podopreť ho svojim umom, vedou a známosťami. Práce dosť a dosť! Predmetov uvažovania, prameňov skúmania a bádania hojnosť pred nami. Rola veľká má byť vzdelávaná. Majú o čom písať starší, majú čo študovať mladší; nuž nechže z lásky k veci národnej a z oduševnenosti vlasteneckej venujú kus vnímatej pozornosti okoliu svojmu, alebo doktorému veci našej blízkeho oboru, a výsledky svojho bádania nech podávajú v *Sborníku*.

My vidíme pred sebou veľkosť a ťažkosť diela a poznáme i slabé sily svoje; no slabosti v nás premáhať bude Boh a vrelosť k veci bude nám radiť najst cestu pravú. Preto i vstupujeme na rolu novú s vôľou pevnou i ochotnou a s láskou ideme do práce ku oslave národa, ku zvelebeniu vlasti. Nechže len dostane sa nám aj chtivých, obetivých a vytrvalých spolupracovníkov!

Sluby a verolomstvo u našich predkov.

Kto chce správne chápať a posudzovať národy, snahy a činy buďto svojich rovesníkov, buďže svojich otcov a dedov, ten musí neomylné i bedlive pozorovať celý spoločenský život s každej jeho stránky a vo všetkých jeho záhyboch; bez dokonalej známosti tohoto nie je v stave žiaden človek dobre a základne pochopiť dejiny buďto prítomnej doby, buďže bližšej alebo ďalšej minulosti.

Tomu k vôli som si umienil osvietiť jednu stránku zo spoločenského života našich predkov a podať v prítomnom článku skromný príspevok ku poznaniu ich mravov.

Pozorujúcemu jednotlivé výrazy a zvraty v našej slovenskej reči, zdal sa mi zavše pôvod dajedných slov viac-menej temným a ich prvotný pochop nepriam zodpovedajúcim tomu pochopu a smyslu, v akom ich teraz upotrebuje, i namanula sa mi nevdojak otázka, prečo nachodia sa v reči našej také zdanlivé nesprávnosti. Vypočítovať však všetky také výrazy a snažiť sa objasniť na základe dejepisných žriediel ich vlastný, prvotný význam, tu a na tomto mieste bolo by priobštrným, i obmedzím sa teda len na tie, ktoré vzťahujú sa iba na sluby a ich vyplnenie alebo nezadržanie.

A najzákladnejším z nich je slovo *viera* a z neho utvorené *veriteľ*, *verenec*, *vera*, *veru*, *zaveriť sa*, *verolomca* a *verolomstvo*.

Veriteľom zoveme dnes výlučne iba toho, komu sme dáky si peňažný obnos podlžnými, verencom a verenicou len ľudí zasnúbených a verou ich vzájomný slub a záväzok, že uzavruť riadne manželstvo; slovíčko *veru* užívame len ku potvrdeniu daktorej našej výpovede, na pr. *veru* je tomu tak, *veru* sa tak stalo, na moj' *veru* atď. (v tejto poslednej vete je zachovaný ešte slabý tieň starodávnej obyčaje, lebo jej pravý význam je: „na moju vieru“), a verolomcom označujeme toho, kto nevyplnil svoj slávnotný slub, jeho skutok sám však voláme verolomstvom; konečne výraz „zaveriť sa“ upotrebuje teraz najviac v takých prípadoch, keď niekto zariokol sa dačo urobiť, zriedkavejšie však v tom smysle, v ktorom ho upotrebovali naši predkovia.

My, synovia a dcéry terajšieho veku, užívajúc daktory z spomenutých výrazov, nemyslíme pri tom ani z ďaleka na vieru, sfa ich spoločný

koreň a prvotný základ, a síce preto, lebo sme už odvykli dávať vieru svoju do zálohu.

U našich predkov však bolo tomu celkom inak; im byly spomenuté výrazy úplne jasnými, ponevác u nich zrovna viera bola hlavný zástoj, keď robili pevné sluby.

Verencom bol u nich nielen zasnúbenec, ale vôbec každý človek, ktorý dal sťa záruku svoju vieru, že splní daný slub, a veriteľom bol ten, komu bola táže viera do zálohu sťa záruka daná, následkom toho bola i vera nielen výkonom zasnubujúcim, lež vôbec označením toho dejú, kde dávala a brala sa viera do zálohu; verolomcom bol im človek, svoj slub vierou svojou zaručivší a potom nesplnivší, a konečne výraz „zaveriť sa“ znamenal dať svoju vieru do zálohu tak, ako za našich čias na príklad nemovitosti do zálohu dávame a tento záloh v pozemkových knihách označiť povolujeme.

Tento výraz, totiž „zaveriť sa“, poukazuje jasno a zreteľne za jedno na to, že naši praotcovia, slubujúc niečo slávnostným spôsobom, dávali do zálohu, sťa najvyšší svoj poklad, svoju kresťanskú vieru, a za druhé i na to, že pochodí iste z tých čias, keď nauky a mravy talmudistické byly nášmu ľudu úplne cudzími a neznámymi a keď pochopy o statočnosti a osobnej cti nielen že neboly článkami predajnými, ako to bohužiaľ zhusta vidavame za našej doby, ale tvorily doplňujúcu a stáby nerozlučnú časť celej bytnosti u našich pradedov a stály pod prísnyim dozorom i vrchností i celého obecnstva.

V tých časiach bola znalosť písma pravda ešte veľmi zriedkavou, avšak dostačovalo úplne, keď dakto ústne a len živým slovom prisľúbil, že bude statočne konať, či už sťa dlžník a platec, alebo i v inom ohľade, prevzaté svoje povinnosti, a keď sa výslovne zaviazal ku tomu svojou vierou a cťou. Takýto ústny slub platil vtedy viac, ako platia teraz čo ako prísne sostonené a obozretne osnonané písomné dlžné úpisy, alebo iné záväzky a sluby. Od toho, ktorý dal sťa záruku svoju česť a svoju vieru, očakával s istotou i ten, koho sa patričná záležitosť bezprostredne týkala, i celé obecnstvo, že bude *verným*, totiž, že ho jeho založená viera istotne prinúti dostať danému slubu v celom jeho obsahu a dosahu.

Beda bolo tomu, kto sa zaveril a vieru svoju nevymenil, beda bolo i jeho spoluobčanom, ak jeho veriteľ býval náhodou v inom kraji alebo v inej obci, lebo kto nedostal v určitý čas danému a vierou zabezpečenému svojmu slubu, toho dala jeho vrchnosť, ak jeho veriteľ býval v teže obci, jednoducho lapiť a zavreť a potom, súdiac, trestala ho začasto veľmi prísne a nemilosrdne; ak však bol jeho veriteľ inej obce obyvateľom a predstavením teže inej obce patričného verolomca do rúk dostať nemohli, teda polapili z jeho spoluobčanov toho, ktorého prv popadli, a nevypustili ho, kým nebol vinník sám náležite potrestaný.

Táto, ešte i behom celého šesťnásteho storočia všeobecná obyčaj bola

mohutným prostriedkom, nútiacim celé široké obecnstvo ku tomu, aby neprezeralo verolomcom cez prsty a lámanie daných sľubov a záväzkov aby netrpelo; a v starých listinách stretáme sa s početnými prípadmi, z ktorých vídať nielen to, že verolomci nikdy suchí od súdu riadneho a i súdu svojich spoluobčanov neodchádzali, ale i to, že sa ich susedia a známi zavše i po predku starali, aby im verolomstvo nemožným urobili, označujúc vrchnostam už zavčasu, čo je ten alebo iný ich spoluobčan splniť povinným, ak sa totiž obávali, že zostane *neverným*.

Nesplnené sľuby a záväzky, vzťahujúce sa na peňažné záležitosti a zaviazanosti, trestávali naši predkovia žalárom, ba i habaním celého majetku, patriaceho verolomnému dlžníkovi, iné sľuby vystavovaním na pranier alebo pred kostolné dvere v čas nedelný alebo sviatočný, ba, ak sa tieže nesplnené sľuby týkali dôležitejších vecí, teda i bitkou a v istých prípadoch i smrťou.

Toto všetko pravda platilo len pre mešťanov a pre obecný, zemským pánom poddaný ľud. Zemani a ozbrojenou mocou vládnucci veľmoži neboli podriadení zrovna týmto a takýmto zákonom a trestom, lebo ich právne nesmel nikto lapiť a nikto biť, alebo práve usmrtiť. Rozbujnelý a dost sily a moci majúci veľmož trúfal si pravda beztrestne pošliapať zavše i zemanské výsady.

No i zemania a veľmoži stáli pod vplyvom verejnej mienky a i oni robievali sľuby týmže spôsobom, že zaručovali sa totiž za ich verné splnenie svojou ctou a vierou, a aby sa ich veriteľ neobával, že opretí o svoju moc predsa zrušia daný sľub, teda mu sta ochranu proti ich verolomstvu dávali i právo, že ako ich má a smie za to trestať.

K vôli živšiemu a jasnejšiemu názoru a pochopeniu týchto vecí stojte tu daktoré zo skutočného života v pätnástom a v šestnástom storočí vzaté prípady a príklady.

Keď po kráľovej Albertovej smrti povstaly v Uhrách trenice a spory o kráľovský prestol medzi Albertovou vdovou Alžbetou a poľským kráľom Vladislávom, zostaly Kremnicou vedené baňské mestá spolu i so zvolenskou stolicou kráľovnej Alžbete a jej synovi Ladislávovi Pohrobkovi vernými, kdežto s nimi susediace stolice novohradská a hontianska boly pod vodcovstvom ich spoločného županovým, Ladisláva Sečianskeho, horlivými prívržencami poľského Vladislávovými. Z toho povstalo urputné nepriateľstvo a skutočná vojna medzi tymito stolicami s jednej a baňskými mestami v spolku so zvolenskou stolicou s druhej strany a jej prirodzenými následkami boly vzájomné pustošenie celých obcí a krajov a lapanie i zajímanie ľudí a prívržencov protivnej strane patriacich. Avšak bezprostredné susedstvo a potreby každodenného života nútily rozlútených ináč protivníkov upustiť od takej práce, lebo v strannickom tomto boji prestal každý obchod a boly prervané a potrhané všetky pokojné styky, a to cítil ku svojej nemalej škode nielen porazený, ale i víťaz; o pre-

možnosť protívnikov nebolo a nemohlo byť pravda ani reči, keďže boli obe tieto bojujúce stránky v silách svojich asi rovnými. Spoznavšie teda v krátkom čase obapolne nevýhodné svoje postavenie a polozenie, rozhodly sa zastaviť ďalšie prelievanie krve a vzájomné plienenie a pustošenie, i uzavrely medzi sebou po prvý raz 3. októbra 1441 dočasný, totiž až do dňa 24. apríla nasledujúceho roku trvať majúci mier. Aby však tento mier bol istým, pevným a neporušeným, teda zaviazaly sa obe strany svojou vierou a ctou, že ho budú prísne zachovávať. Na ten prípad, ak by predsa daktorý z ich prívržencov tenže mier na svoju päsť porušil, ustanovily z každej strany sudcov, ku ktorým sa napadnutá a oškodená stránka mala utiekať so žalobou a žiadať, aby bol vinník náležite potrestaný, a akby sudcovia svoju povinnosť neplnili, ako náleží, v tom prípade mala druhej smluvnej stránke složiť sťa pokutu 5000 dukátov v zlate tá stránka, ku nejžto patrila obžalovaný, ale neodsúdený vinník, a mier mal trvať neporušene ďalej, až do určeného sroku. O treste za verolomstvo neurčily smluvné stránky v tejto listine ničoho, len to si vymienili, že budú povinné pätnástimi dňami vopred tenže mier vzájomne si vypovedať, akby ho nechcely až do Ďura udržať.¹⁾

V druhej, medzi tymiže stránkami dňa 15. septembra 1442 uzavretej smluve o pokoj, majúci trvať tiež až do Ďura nasledujúceho roku, zaviazaly sa podobne „čistotou svojej viery a cti“, že ho udržia „čím najpevnejšie a neporušene“ a lupičov i lotrov že budú smrťou trestať, bez ohľadu na to, či sú zemanmi, alebo nezemanmi; no súčasne vyriekli i to, že akby jedna alebo druhá túto smluvu uzavierajúca stránka túže smluvu v celku, alebo i čiastočne nezachovala, má byť „taká stránka pre obrazenie svojej viery ku ztrate cti a ľudskosti odsúdená a tým samým ten alebo taký odsúdenec alebo odsúdenci nemajú od tých čias so statočnými ľuďmi a s rytiermi obcováť alebo spolu s nimi stáť.“

V tejto listine²⁾ je teda už celkom jasno a určite vyslovený a vymešaný trest pre verolomcov, a síce, ako vysvitá z osnovy tejže smluvy, pre mužov, medzi veľmožov, alebo aspoň medzi popredných zemanov patriacich. A tým trestom malo byť vyobcovanie zo spoločnosti statočných ľudí, čo v tých časiech veru nebrali tak na ľahko, ako to bohužiaľ vidávame za našich dní.

Tretí príklad, podobný predošlým dvom, poskytuje nám smluva o pokoj medzi Jánom Jiskrom a sväto-mikulášskym Pankrácom dňa 4. mája 1449 v Kremnici uzavrená. V tejto smluve zaviazal sa Jiskra dostaviť sa najďalej v štyroch týždňoch pred súd kremnický, akby ho Pankrác alebo niektorý z jeho spoločníkov z rušenia uzavretého pokoja a ustálenej smluvy obžaloval, i podrobiť sa výroku kremnického súdu, a doložil: „Paklibich

¹⁾ Táto smluva je v pôvodine uložená v kremnickom mestskom archíve pod I, 18, 1, 7.

²⁾ Tamže pod I, 18, 1, 8.

toho neuczinił, Tehdi gsem swu wieru a swu czest propadł“, a nad to že má utraťiť sťa záruku 10000 zlatých. A ďalej ubezpečoval Pankráca takto: „Ja swrchupsany Jan Giskra etc. sľubugi swu wieru a swu Czest sam zase (za seba) y za wsseczky swe sluzebnyky y swrchupsane pomocznyky“ atď. Konečne vystavil ešte i štyroch záručníkov, totiž Mikuláša Brcala, veliteľa kežmarského, Mikuláša Komorovského, veliteľa podolinského, Jána Talaľúza, veliteľa richnovského a Petra Ratkovského, veliteľa brezovického, ktorí sa spolu s ním zaručili a sľúbili, že sa má táto smluva verne zachovávať a akby sa Jiskra alebo daktorý z jeho sluhov a poťažne pomocníkov proti tomuto sľubu prehrešil, že má byť Pankrácovi následkom kremnického súdu vyplatných 10000 zlatých, i dodali: „A paklibichom toho wsseho neucziniłi, gehoz boze nedai, Tehda dawame plnu mocz wierziteli nassemu swrchupsanemu (totiž Pankrácovi), aby nas mohl upomyenati, hanyeti, laty tak, iakoz na penyeze slussy tak dluho, dokudz bichom gemu gistyni y se wssemi skodami proto wzatymi uplnye a dozcela nesplnyli a nezaplatali.“

Dľa tejto listiny ¹⁾ teda bol sľub potvrdený vierou a ctou a jeho zrušenie malo byť trestané pokutou z desať tisíc zlatých čiže dukátov záležajúcou, a akby snáď chcel Jiskra alebo jeho záručníci, opierajúc sa o svoju moc, i tejto pokute vyhnúť, teda mal mať Pankrác právo použiť ostatný prostriedok a trest pre verolomcov, totiž mal Jiskru a jeho záručníkov upomínať na ich založenú vieru, mal ich verejne haniť a kľiať tak, ako sa to, vraj, „na peniaze sluší“, totiž ako je obyčajou pokračovať voči dlžníkom, svoje dlžoby platiť nechcejúcim, a Pankrác mal právo robiť to tak dlho, kým by mu koľvek nebola bývala vyplatená celá zaručená istina a škoda, zapríčinená Jiskrom, jeho záručníkmi, sluhami a pomocníkmi, až do poslednej babky.

Že je v tejto Jiskrovej smluve s Pankrácom výraz „ako na peniaze sluší“ nie nahodilým, ale že sa zakladá na praksi v pospolitom živote v tých dobách všeobecne užívanej, toho dôkazy nachodia sa i v početných iných listinách, z ktorých spomenieme tu aspoň Jiskrov dlžný úpis, ktorý bol vystavil dňa 2. decembra 1445 vo Zvolene Jánovi Makovcovi zo Senice. Dľa tohoto úpisu sľúbil Jiskra Makovcovi, alebo tomu, komu bude tenže úpis vtedy patriť, vyplatiť v deň svätodušný „Dwye Sty zlatich dobrich uherskich wahy a razu Crempniczkeho a trzy konye“, a síce peniaze z polovice v zlate a druhú polovicu v striebre, a to zaviazal sa urobiť „Cztnye, wiernie y ržadnie a krzestiansky.“ Pre protivný prípad však písal: „A gestly ze bich toho neuczynil, a wierziteli swemu swrchu psanemu tiech zlatich a Strziebra i konye nedal a nezaplatal, tak yako se swrchu pisse, Gehoz pane boze neday, Tehdy wierzitel mog nadepsany Gma plnu mocz y plne prawo tietmo listem, aby my lal hanyel y gynymy

¹⁾ Pôvodina v kremn. m. arch. pod I, 18, 1, 11,

wssemy obiczegy lal tak yakoz na zlate a na Strziebro y na konye slussie, Tak dluho, dokawadz bich gemu wsseho toho nesplnyl czoz swrchupsano stogy, A ya any gyny zadny przitel mog proty tomu negmame odmluwaty, nyzadnym obiczegem, pakliby kto gyny a neb ya proty tomu odmluwal a neb bil ten by proty swe Czty a wierze mluwil a czynil.¹⁾

V tomto úpise teda tiež robí Jiskra slávnostným a bezpečnejším svoj slub tým, že zaväzuje sa svojou vierou a ctou zplatiť v určitý čas svoj dlh Makovcovi a dáva mu právo, aby ho klial a hanil tak, ako „na zlato a na striebro a na kone sluší“, ak slub svoj nesplní, v ktorom prípade zrieka sa určite obranného práva so svojej strany voči svojmu veriteľovi a vydáva sa mu v moc staby poviazaný, lebo zreteľne hovorí, že ani on sám, ani nikto iný nesmie klajúcemu jeho veriteľovi žiadnym spôsobom protirečiť, ináče že by robil proti svojej vlastnej cti a viere.

Otázka je teraz, či daktorí veritelia a akým spôsobom takéhoto svojho práva i použili a svojich verolomných dlžníkov alebo verencov kliali a hanili.

V tých prípadoch a príkladoch, ktoré sme až posiaľ vypočítali, niet ani najmenej stopy, žeby bolo patričným veriteľom bývalo potrebným utiecť sa ku kliatbe, alebo ku haneniu, z čoho možno zatvárať, že uzavreté smluvy boli verne a statočne zachovávané a sluby vyplnené. Že sa však nie vždy takto stávalo, toho máme príklad na spore Haškovom zo Schellendorfu s Kremnicou.

Keď totiž bola tohoto Hašku kráľovná Alžbeta koncom roku 1440 alebo začiatkom roku 1441 za veliteľa pre české vojsko, majúce brániť Kremnicu proti prívržencom Vladislávovým, a súčasne i za veliteľa zvolenského zámku a hlavného župana zvolenskej stolice vymenovala, slúbila mu Kremnica istý plat a príspevok na udržiavanie jeho čiat. Ale tento svoj slub, majúca i svoje vlastné vojsko, ktoré ju tiež stálo veľa peňazí, v pravý a určitý čas nesplnila a neurobila to i preto, lebo medzi Haškovým a jej vlastným vojskom boli vypukly veľké neshody, ba práve i šarvátky. No Haško doliehal vzdor tomu na Kremnicu, aby mu patričné peniaze vyplatila, a keď videl, že jeho napomínanie zostáva marným, potom i použil svojho práva a písal dňa 1. marca 1441 Kremnici prvý hanlivý list, ktorý zneje v doslovnom preklade (písaný je po nemecky) takto: „... I nie je divom, že mi ohľadom môjho platu neplníte, čo ste mi prv boli slúbili; keby som vám nebol dôveroval, že taký malej ceny majetok vyššie si vážite, ako vašu vernosť a česť, čo mám od vás písomne pod vašou pečatou. I divím sa, že vaše písmo a pečať a vašu vernosť a česť odo mňa nevymieňate. I škoda je vám v tomto čase líhať s vašimi ženami, lebo ak sa v tom čase, kým mi nezaplatíte, daktoré dieťa narodí, i to nebude mať žiadnej vernosti a cti, tak málo, ako i vy.“²⁾

¹⁾ Tamže pod I, 37, 1, 8.

²⁾ Tamže: lymbus v prvom tome.

Haško nebol v stave vynútiť peniaze od Kremnice zbrojnou mocou, preto volil túto cestu, a že volil dobre a správne i že sa jeho list boľastno dotknul Kremnice, to vídať jasno z toho, že bola Kremnica hneď v zápätí hotovou vymeniť dané slovo a splniť svoj slub. O tom ho i písomne po jeho vlastnom poslovi upovedomila, avšak peniaze mu zase hneď neposlala. I písal jej teda dňa 3. marca tohože roku druhý nemecký list nasledujúceho obsahu: „... ako mi píšete, že mi moju mzdu vďačne chcete i dnes doručiť, dávam vám na vedomie, že by som ju rád i dnes od vás prijať, ale kým mi moju mzdu nedáte a nezaplatíte, vedzte, že chcem a budem o vás hovoriť a väčšmi kliat, ako som to kedy urobil, až dokiaľ mi moju mzdu nevyplatíte, a chcem na vás žalovať mojej milostivej panej (totiž kráľovnej) i jednému každému duchovnému i svetskému človeku a keby ste svoje slovo, písmo a pečať držali, tak by ste nemuseli počúvať odo mňa také kliatby...“¹⁾

Z týchto dvoch Haškových listov teda vídať, akým asi spôsobom zachádzavali naši predkovia so svojimi verolomnými dlžníkmi, keď totiž nebolo možno prinútiť ich súdobným zakročením alebo surovou mocou ku správne dodržaniu a splneniu daných a vierou i ctou zaručených slubov, a z kremnickej bezodkladnej odpovede je patrým, že nápad na vieru a na česť nebrávali onodobní ľudia na ľahko, ale že také pokračovanie malo na nich veľiký vplyv a veľikú moc, i aby ho odvrátili od seba, že boli hotovými obetovať i hmotné výhody a majetky.

Kto takto nesmýšľal, ale so svojimi slubmi a so svojou do zálohu danou vierou a ctou ľahkomyseľne zahrával, toho donútili potom iným spôsobom a trestom ku statočnosti.

Vypuklý príklad toho máme na Jurajovi Medovarskom, turčianskom zemanovi.

Tento bol okolo r 1520 prisľúbil Kremnici, že len jej samej a nikomu inému predá svoje pozemky, ležiace v terajšom dolno-štubnianskom chotári v Turci a podnes zvané Medovárom, a ústny slub svoj zaručil v prítomnosti viacerých ľudí svojou vierou a svojou ctou i prijal od Kremnice v závdavok päť zlatých. Pozdejšie však, keď mu Kremnica nechcela dávať popred peniaze na tenže majetok, chcel ho predať onodobnému hájskemu pánovi Jurajovi Záblatskému a pustil sa v tomto ohľade tak ďaleko, že ho Kremnica roku 1523 obžalovala u kráľa sťa verolomca a žiadala, aby bol potrestaný. Kráľ nariadil, aby bola táto sporná záležitosť dľa rytierskych zákonov riešená a oddal ju ku vybaveniu krajinskému sudcovi Vavrincovi Ujlakymu, a tento, dávši vec náležite vyšetriť a viacerých svedkov vypočúvať, odsúdil Medovára „in pena fidefragii ac amissione honoris sui“ (ku pokute pre verolomstvo a ztrate jeho cti) i dal mu shabať a Kremnici sťa okľamanému veriteľovi odovzdať spomenuté pozemky.²⁾

¹⁾ Tamže. —

²⁾ Kremn. m. arch. I, 17, 2, 81. —

Juraj Medovár teda zaplatil svoje verolomstvo ztratou svojej cti a svojho majetku a bol v smysle spomenutých rytierskych zákonov zo spoločnosti všetkých statočných ľudí na celý svoj život súdobne vylúčený a vytvorený.

Domnievam sa, že uvedené príklady dostatočne osvetľujú pôvodný a správny pochop tých slovenských výrazov, ktoré vzťahujú sa na slávnostné sľuby a boly na začiatku tohoto článku vypočítanými.

No tieto príklady sú i živým dôkazom, že si naši predkovia vernosť a statočnosť vysoko vážili a v tomto ohľade nás, svojich osvietenosťou chlúbiacich sa potomkov ďaleko predčili.

Žiaducným by bolo, aby sme my i naše deti nielen slová a výrazy od nich zdedené užívali, ale porozumevši ich pôvodnému smyslu a náležite chápajúc ich hlboký význam, aby sme skvelý tento príklad našich dávných praotcov i všemožne nasledovať a tak statočnými, ako boli oni, tiež byť sa vynasnažovali. —

Pavel Križko.

Pravek Slovanov.

Píše: *Fr. V. Sasinek.*

1. Jornandes.

Chceme-li poznať starožitnosti a dejiny Slovanov, treba nám znať územie, na ktorom bydleli. Jornandes je najväznejší z tých, ktorí zachovali nám zprávu o starobyloom bydle Slovanov.

Je pravda, že Jornandes svojím balamútením o sťahovaní nemeckých Gothov a Gepidov, zo Skandinávie za Vislu, k Čiernemu moru a na oba brehy dolného Dunaja, ktoré si z vlastnej hlavy vymyslel, poškrvnil dejepis; však ale zprávu o bydle Slovanov čerpal nie zo svojej fantázie, ale zo svojej doby (o. r. 550 po Kr.), a tak je nám ona spoľahlivou. Škoda len, že nielen Slovanom nepriazniví dejezpytci, ale i spisovatelia slovanskí náležite mu neporozumeli, a podstrčili zpráve jeho smysel nepravý.

Slovanskí dejezpytci miesto toho, aby sa boli položili na stanovisko neodvislosti a aby boli čerpali zprávu z pôvodných žriedal, teda z prvej ruky, sadli na povlek nemeckých učencov, čerpali zprávy z pokalených prameňov, z druhej ruky. Mňa nebudú mýliť ani Thunmann ani iní — ako-koľvek za auktority uznaní — historiografi; odhliadnuc od nimi pokaleného prameňa, pristúpim k žriedlu, k samému Jornandesovi.

Jornandes hovorí, že Vinidi ¹⁾, dľa rodov a miest, majú rozličné mená síce ²⁾, hlavné však ich mená sú: Veneti, Antes, Sclavi ³⁾.

Prv než prikrôčim k označeniu ich sídiel, ako ich podáva Jornandes, upozorniť musím čitateľov na tú veľmi vážnu okoličnosť, že on nezná mená Karpatov, ale menuje ich len Alpami.

Predložme si teraz zemevid a dľa slov Jornandesa hľadajme tie sídla Slovanov. On hľadá od dolného Dunaja čili od Balkánu až k Baltu. Dľa

¹⁾ Pripomínať znalcom netreba, že Vindi, Vinidi, Vendae, Venedae, Venetae atď. označujú Slovanov. Dosiaľ Nemci pri Kremnici hovoria: die Benden (Venden), bindische (vindische) Sprache atď.

²⁾ Quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutantur.

³⁾ Ab una stirpe exorti tria nunc nomina reddidere, id est: Veneti, Antes, Sclavi.

jeho oka musíme brať pravú a ľavú stranu polohy. Prvá, čo mu do očí padá, je Dacia (Zagoria, Transilvania čili chybné zvané Sedmohradsko), so všetkých strán dokola ohradená Alpami čili Karpatami⁴⁾; potom ale vymeriava sídla Slovanov nasledovne:

1. Vedľa Karpatov s ľavej strany, ktorá tiahne k severu, k žriedlu Visly, a od žriedla Visly podobne po ľavej strane Visly až k Baltu, bývajú Vinidi čili Veneti početní po nesmiernom priestranstve⁵⁾: teda medzi Rýnom a Vislou.

2. Po Karpatov pravej strane, od jazera Mysianského čili od stredného Dunaja, až k Dnestru, a po pravej strane Visly k Baltu; potom od mesta Novietunského, podobne po pravej strane Karpatov a Visly, bývajú Sclavini až k Baltu⁶⁾.

Dejezpytci, ktorí aj tamých Vinidov hodili na pravú stranu Karpatov a Visly, ovšem nemohli nájsť ani jazero Mysianské, ani mesto Novietunum, totižto tie dva body, kde sa počínala Sclavinia; avšak pohľad na zemevid rozluští nám hádanku.

Čo sa týče prvého bodu, od ktorého počínala sa Sclavinia, treba toto vziať do povahy:

a) Keď po ľavej strane malých Karpatov čili Bielej hory bývali Vinidi, po pravej strane týchže malých Karpatov bývať museli Sclavini: teda od malých Karpatov vedľa stredného Dunaja k Dácii. Sú to dosiaľ Sclavini, Sclavi čili Slováci.

b) Naproti počiatku malých Karpatov pri Prešporku a síce na pravej strane Dunaja leží župa Mošoňská, ktorá nosievala meno Mysia a Moesia; v nej ešte Anonymus Belae regis notarius znal jazero Musun, kde dejepis pripomína Kocelov Moosburg, Moesburg, Mysenburg. I Otto frisinský menuje priečhod z Mošoňska do Rakúska bránou Moesie.

c) Keď Jornandes pri určovaní toho prvého bodu mal Karpaty na mysli, nemohol myslieť na veľké, ale na malé Karpaty (Bielu horu) od Prešporka ku žriedlu Visly; lebo chcel označiť hranicu medzi Vinidami a Sclavinami, hranicu to obom spoločnú, k severu (aquilonem-boream) bežiacu: teda, keď bývali Vinidi na ľavej, Sclavini museli bývať na pravej strane malých Karpatov.

Že ten bod nepadá na ľavý breh Dunaja pri Prešporku, ale na pravý pri Starých Hradoch a Mošoňu, to nič nevádi; lebo Jornandes — ako to ihneď uvidíme — učinil tak i pri označení toho druhého bodu.

Čo sa týče toho druhého bodu, od ktorého na inom mieste počínala Sclavinia, t. j. mesta Novietunského, je to, nepochybne Jornandesom aj

⁴⁾ Introrsus illi (Scythiae) Dacia est, ad coronae speciem arduis Alpibus emunita.

⁵⁾ Juxta quorum (Alpium) sinistrum latus, quod in aquilonem tendit, et ab ortu Vistulae fluminis, per immensa spacia Vinidarum natio populosa consedit.

⁶⁾ Sclavini a civitate Novietunensi et lacu, qui appellatur Musianus, usque ad Danastrum, et in boream Viscla tenus commorantur... stagnum Mysianum.

na inom mieste pripomenuté, mesto Novi na pravom brehu dolného Dunaja ⁷⁾, kde leží Sistrov, je-li ukrytý v mene Eustasium, alebo Izakči. Dľa toho zakarpatská Sclavinia tiahla sa od rieky Aluty medzi Karpatami a Dniestrom, a po pravej strane Visly k Baltu.

Že Jornandes rozoznáva dva rohy Sclavinie, čili západný a východný bod, od ktorého brala počiatok, príčinou je to, že v predkarpatskej Scythii (Sclavinii) ležala mu Dacia, kde, ako i von z nej až k Tise, Dunaju a Alute (Tausis) panovali Gepidovia ⁸⁾

3. Antovia, susedia Sclavinov, bývali nad Čiernym morom od Dniestru až k Dniepru ⁹⁾. Ponevác vydanie Jornandesa z r. 1515 a 1611 nemenuje Dnieper, ale veľký Dunaj, zdalo sa byť pravdepodobné, že Jornandes mienil nie Dnieper, ale Don, pomenujúc ho veľkým Donajom, veľkým Dunajom ¹⁰⁾; však ale sám tenže Jornandes objasňuje sa na inom mieste, kde hovorí, že Boristhenes (Dnieper) od obyvateľov kolom neho menuje sa Dunajom ¹¹⁾.

Nevyhnutelne treba podotknúť, že Jornandes to územie, kde bývali Sclavini a Antes, menuje i Scythiou ¹²⁾ a Sarmaciou ¹³⁾: teda Sclavini a Antes menovaní boli tiež Scythami a Sarmatami. Majú-li sa pod Scythami a Sarmatami skutočne rozumieť Sclavini a Antes, rozhoduje geografická poloha, kam sa tí Scythae a Sarmatae kladú.

Že tie svrchu označené sídla obývali Vinidi, Sclavini a Antes nielen

⁷⁾ *Cniva exercitum dividens in duas partes, nonullos ad vastandam Moesiam dirigit; ipse vero cum septuaginta millibus ad Eustesium, id est Novas, conscendit. Unde a Gallo duce remotus, Nicopolim accedit.*

⁸⁾ *In qua Scythia prima ab occidente gens sedit Gepidarum, quae magnis opinatisque ambitur fluminibus. Nam Tisianus per aquilonem eius eorumque discurrit. Ab africo vero magnus ipse Danubius, ab euro fluvius Tausis secatur; qui rapidus ac verticosus in Istri fluenta furens devolvitur. Introrsus illi Dacia est, ad coronae speciem arduis Alpibus emunita. — Daciam dico antiquam, quam nunc Gepidarum populi possidere noscuntur. Quae patria, in conspectu Moesiae trans Danubium, corona montium cingitur.*

⁹⁾ *Antes vero qui sunt eorum fortissimi, qui ad Ponticum mare curvantur, a Danastro extenduntur usque ad Danaprum.*

¹⁰⁾ *Scythia — tendens usque ad flumina: Tyram, Danastrum et Vagosolam, magnumque illum Danubium, Taurumque montem.*

¹¹⁾ *A Boristhene amne, quem incolae Danubium vocant, usque ad Tanain (Don) fluvium.*

¹²⁾ *Scythia siquidem Germaniae terrae confinis eotenus, ubi Hister oritur amnis vel stagnum dilatatur Mysianum (Musianum), tendens usque ad flumina: Tyram, Danastrum et Vagosolam, magnumque illum Danubium (Dnieper), Taurumque montem. To »ubi Hister oritur amnis« znamená: kde Dunaj dostáva meno Ister, totižto pri Prešporke alebo Mošoňsku.*

¹³⁾ *Qui (Vistulae fluvius) Sarmaticis montibus ortus... Germaniam Scythiamque determinans. — Daciam... ab oriente Roxolani, ab occasu Tamasites, a septentrione Sarmatae et Bastarnae, a meridie amnis Danubii fluenta terminant. — Quadi et Sarmatae Pannonias invaserunt.*

za doby Jornandesesa (o. r. 550 po Kr.), ale i pred ňou, poznať z dejov kráľa Gotov, vlastne Sclavinov ¹⁴⁾.

Kráľovstvo Ermanrikovo ležalo vo Sclavinii, majúc z jednej strany Vinidov, z druhej strany Antov za susedov. Ermanrik, podmaniac si Vinidov i Antov, kráľoval nad Vinidami, Sclavinami a Antami ¹⁵⁾. Kráľovanie jeho padá pred rok 375, a tak Vinidi, Sclavini a Antes už pred rokom 375 bývali v tých sídlach, ktoré sme označili.

Keď je tak, že Slovania naddunajskí pod menom Vinidov, Sclavinov a Antov obývali nesmierne priestransvo od Rýnu až k Dniepru už vo štvrtom stolytí po Kr., musely stolytia a stolytia uplynúť od tej doby, čo sa tam prvotní ich predkovia boli osadili. Navzdor tomu sú, ktorí predsudkom a falošnou mienkou predpojatí nestavajú dejepis drievedny Slovanov na skalu Jornandesovu, ale na piesok zbytočných hypothés o pozdejšom prisťahovaní sa Slovanov nad Dunaj. K rozlušteniu tak dôležitej otázky však nedostačujú dômysly a fantásie. Treba ju postaviť na svedectvá historické a týmito ju aspoň podoprieť. Prisťahovali-li sa až v dobe historickej, nech protivníci predhistorickosti Slovanov dokážu historickými svedectvami: kedy, odkiaľ a ako sa ta prisťahovali? V dejepisných prameňoch máme svedectvá o pochode Teutonov, Cimbrov, Keltov, Rimanov, Sasov, Longobardov, Hunov, Avarov, Bulharov, Pečencov, Kumánov, Tatarov a iných národov: kde sú také svedectvá o pochode Slovanov, ktorí už vo štvrtom stolytí po Kr. obývali tak velikánske priestransvo? Ich príchod z Asie, z koliebky to človečenstva, každý zdravého rozumu historik musí položiť do doby predhistorickej.

2. Nestor.

Ohliadneme-li sa po svedectvách o starobylosti kmenu slovanského, podaných nám od najdávnejších našich domácich dejepiscov, tu sa nám predo všetkými inými vyskytuje ruský dejepisec Nestor (o. r. 1115).

Nestor, ačkolvek nikde o pôvode Slovanov a ich starožitných sídlach zúmyselne nejedná, však predsa na rozličných miestach a — ako sa hovorí — mimochodom vo svojich letopisoch tak zrejme sa v tomto ohlade vyjadril, že nás smýšľanie jeho o pôvode a starožitnosti Slovanov

¹⁴⁾ Že pod Gotami Jornandesovými pred a za Karpatami rozumieť sa majú Getovia čili Sclavini, dokážem pozdejšie. No vysvitá to i zo samého deju kráľa Ermanrika, o ktorom je tu práve reč.

¹⁵⁾ Post Herulorum caedem idem Hermanricus in Venetos arma commovit. Qui, quamvis armis disperiti, sed numerositate pollentes, primo resistere conabantur. Sed nihil valet multitudo in bello, praesertim ubi et Deus permittit, et multitudo fortium armata advenerit. Nam hi, ut initio expositionis vel catalogo gentis dicere coepimus, ab una stirpe exorti tria nunc nomina reddidere, id est Veneti, Antes, Sclavi; qui quamvis nunc (a. 550), ita facientibus peccatis nostris, ubique desaeviant, tamen tunc (c. a. 375) omnes Hermannici imperiis serviere.

nenecháva v temnosti. Jeho letopisy padajú síce do pozdejšej doby; však ale, nie-li viac, aspoň podáva nám svedectvo o tom, ako za jeho doby v Rusku o starobylosti Slovanov smýšľali.

Nestor už vo všeobecnosti pokladá jazyk slovanský za jeden z tých 72 materinských jazykov, ktoré povstali zo smätenia jazykov pri väži Bábel¹⁾, a pred Slovanami nezná a nespomína iné národy tam, kam klade Slovanov; čo je dôkazom, že Slovanov nad Čiernym morom, pred i za Dunajom pokladal za kmen autochtonný, predhistorický.

Nestor, ako i Jornandes, zná:

1. predhistorických Slovanov (Antov) v Rusku²⁾. I domnenie to, že Slovania už v dobe apoštolskej v Rusku bývali, bolo za času jeho nepochybne všeobecné verenie ľudu slovanského na Severe. Z tej príčiny Nestor neváha opakovať starobylú povesť o pribytí sv. Ondreja apoštola do Ruska a o obcovaní jeho so Slovanmi.

2. Nestor má Slovanov nad Dunajom a za Vislou (Jornandesových Selavinov), ako i pod Dunajom za národ pôvodný a predhistorický, ktorý po niektorom, od smätenia jazykov bábelského uplynulom čase, prista-hoval sa na Dunaj a, keď bol napadnutý od Valachov, rozšíril sa i nad Vislu³⁾.

3. Znal Nestor aj Slovanov v Germanii (Jornandesových Vinidov) a počítá ich podobne k Slovanom predhistorickým⁴⁾.

4. Konečne znal Slovanov aj na pravom brehu Dunaja, v Bulharsku⁵⁾, v poddunajskej Morave a Illyriku, ktoré obsahovalo v sebe zeme zadunajské pod a nad Savou, kde sv. Pavel kázal evanjelium Slovanom a ustanovil sv. Andronika biskupom v Srieme⁶⁾.

¹⁾ Ot sich že 72 jazyk byst jazyk slovjensk. — K tým jazykom počítujú ho i sostavovatelia učeneného diela »Cursus sacrae Scripturae«. Migne, Paris. verš 9. kap. 11. I. kn. Mojž.

²⁾ Slovjene prišedše i sjedoša po Dnjepru, i narekoša sja Poljane; a družii Drevljane, zane sjedoša v ljesjeh; a družii sjedoša mežu Pripetju i Dvinoju, i narekoša Dragoviči; riečki radi, jaže vtečet v Dvinu, imjanem Polota; ot seja prozvaša sja Poločane. Slovjeni že sjedoša okolo jezera Imerja, prozvaša sja svojim imjanem, i sdeljaša grad, i narekoša Novgorod; a družii sjedoša po Desnje i po Sami i po Sulje, narekoša Sjever.

³⁾ Po mnozjeh že vremjenjeh sjeli súf Slovjeni po Dunajevi, gdje jest nyne (o. r. 1115) Ugorska zemlja i Bolgarska. Ot tjech Slovjeh razidoša sja po zemlje i prozvaša sja imeny svoimi, gdje sjedše na ktorom mjestje. Volochom bo našedšem na Slovjeny na Dunajskija, sjedzem v nich a nasiljašcem im, Slovjeni že ovi prišedše sjedoša na Vislje i prozvaša sja Ljachove; a ot tjech Ljachov prozvaša sja Poljane; Ljachove družii Lutiči, ini Mazovšane, ini Pomorjane.

⁴⁾ Prišedše sjedoša na rjecje, imjanem Morava, i prozvaša sja Morava, a družii Česi narekoša sja.

⁵⁾ Srovn. poznámku predposlednú.

⁶⁾ Tjemže Slovjensku jazyku učitel jest Andronig apostol; v Moravy bo chodil i apostol Pavel i učil tu, tu bo jest Iljurik, jehože dochodil apostol Pavel; tu bo bješa Slovjene pervoje: tjemže i Slovensku jazyku učitel jest Pavel. A se tiže Slovjeni: Chrovate bieli (?) i Sereb i Chorutane.

Nestor hovorí, že Slovania nad Dunajom (v Uhorsku dolnom medzi Dunajom a Karpatami) sami bývali, kým neuderili na nich Valachovia, ktorí opanovali zem slovenskú a bývali tam so Slovanmi⁷⁾. Potom prišli Bulgari⁸⁾; po nich prišli Ugri bieli (Slováci z horného Uhorska) a vyhнали Valachov, ktorí boli predtým opanovali slovenskú zem⁹⁾. V tom čase boli sa objavili i Obri a viedli války so Slovanmi¹⁰⁾. Konečne prišli pod Arpádcom (o. r. 890) Ugri čierni (Turko-Bulgari a Kozari), vyhнали Valachov, podrobili si Slovanov a sedeli s nimi¹¹⁾.

Je v tom krátky, ale až k podivu verný dejepis Slovanov naddunajských na Potisí.

Nestor nezná meno ani Gotov ani Hunov; lebo akýchsi Gothov nemeckých zo Škandinavie (ako balamutil Jornandes) nebolo na Potisí nikdy. Boli tam, ako i vyšej pred a za Karpatami, od nepamäti Getovia, ktorých pozdejší byzantinskí dejepisci ľubovoľne písali Gotami¹²⁾. I sám Jornandes nielen užíva jmien Getae a Gothi, ale i Gothov kladie ta, kde Scavinov. Getovia boli Slovania¹³⁾, tak pomenovaní preto, že sa zaoberali roľníctvom, že boli Roľníci (Γρωτες). Nestor síce *anticipando* menuje Getov Slovanami, ale predsa správne, keďže Getovia od r. 550 po Kristu nosili meno Scavinov.

Je to sofistické prekrucovanie veci, keď falšovatelia dejepisu hovoria, že Gothi menovaní boli Getami; lebo klassikovia vôbec znajú len Getov, nie ale Gothov, a Alexander Veľký nevedol válku s akýmisi Gothami, ale s Getami nad Dunajom. Za doby Alexandra Veľkého nebolo nad

7) Sjedachu bo tu preže Slovjeni i Volochove, prijaša zemlju Slovjensku. Si bo Ugri počaša byti pri Eraklii cjesari, iže chodiša na Chosdroja, cjesarja perskago... Sedjachu bo tu preže Slovjeni, i Volochove perejaša zemlju Slovensku.

8) Slovjensku že jazyku, jakože rekochoch živjastju po Dunaji prichoša od Škuf, rekše ot Kozar, rekomi Blgare sjedoša po Dunajevi nasilinči Slovjennem bješa.

9) Po sem prichoša Ugre bjelii, noslediša zemlju Slovjensku, prognavše Volochi, iže bješa preže prijali zemlju Slovjensku. Si bo Ugri počaša byti pri Eraklii cjesari, iže chodiša na Chosdroja, cjesarja perskago.

10) V si že vremena bješa i Obre, iže vojevaša na cjesarja Eraklija... Si že Obre vojevachu Slovjeni.

11) Idoša Ugri črnii mimo Kyjev posleže pri Olze... Idoša Ugri mimo Kyjev goruju, ježe sja zovet nynje Ugorskoj, prišedše k Dniepru i staša vježami; bješa bo chodjašče aki se Polovci. Prišed ot vstoka i uvstremiša sja čeres gory velikija, i počaša vojevati na žijuščaja tu Volchi i Slovjeni. Sediachu bo tu preže Slovjeni, i Volochove prijaša zemlju Slovjensku; po sem že Ugri prognáša Volchi i nasljediša zemlju, i sjedoša s Slovjeny, pokorivše ju pod sja.

12) Getae illi, qui et nunc (dicuntur) Gothi, quos Alexander (magnus) evitandos pronunciat etc. Orosius ap. Migne: Patrologiae lat. tomo 31. pag. 728. cum nota 5.

13) Getae, seu — quod idem est — Sclavini. Theophylactus lib. 3. c. 4. Stritter II, 53.

Dajunom iného národa, krem Getov, ktorým Nestor — ako hovorím *anticipando* — prikladá pozdejšie meno Slovanov¹⁴⁾.

Nestor hovorí, že prví, ktorí uderili na Slovanov naddunajských, boli Valasi (Keltae, Galli, moderne Rumuni); a skutočne už tehdy, keď Alexander Veľký tiahol proti Getom naddunajským, bývali u mora adriatického a ponúkali mu službu svoju¹⁵⁾. Alexander ju neprijal; lebo viac mu záležalo na miere a priateľstve Getov, čo súkmenovcov Macedonov, než na pomoci cudzonárodných Keltov. Časom Keltovia nielen rozšírili sa od adriatického mora vedľa Savy a dolného Dunaja k Čiernemu moru, ale prekročili aj tenže Dunaj a osadili sa vo východných Karpatoch. Menovaní boli aj Bastarnami, Karpaty ale, kde bývali, Alpami bastarnickými¹⁶⁾. Odtiaľ o. r. 175 pr. Kristom, počtom 10.000 tiahli na pomoc poslednému kráľovi macedonskému.

Žeby bol Nestor pod Volochami nebol rozumel Keltov, ale Rimanov, to nestojí; lebo on rozoznáva Valachov od Rimanov¹⁷⁾, a hovorí, že tí Valasi trvali tam až do príchodu čiernych Ugrov (o. r. 890).

Za doby Boerebista, kráľa Getov, Bastarni obmedzení boli na východné Karpaty; ale vo válkach boli mu spolovníkmi. Keď po jeho smrti klesla moc Getov, pošinuli sa do Zagorie (Transilvanie) a smiešali sa tam s Getami¹⁸⁾.

Rimania (r. 106 po Kr.) vytisli síce Getov a Keltov (Gepidov) z Potisie a Zagorie (Transilvanie); ale keď potom Rimania opustili Potisie a Zagoriu (Transilvaniu), Getovia a Keltovia (Gepidovia) vrátili sa nazpak ta do predošej svojej domoviny¹⁹⁾.

Nestor neznal meno Hunov, ale týchto rozumel pod menom Bulharov²⁰⁾, keď písal, že podrobili si naddunajských Slovienov (Getov).

¹⁴⁾ Alexander ad Danubium profectus . . . , trajecto noctu flumine M. D. equitibus, peditibusque IV. millibus, Getas (quorum circiter IV. millia equitum, peditumque supra X. millia, prohibendi animo, in adversa ripa armatos viderat) petiit. Quo facto territi Getae etc. Q. Curtii Rufi Historia Alexandri magni. Norimbergae, 1801. pag. 21.

¹⁵⁾ Ptolomaeus Lagi perhibet, ad Alexandrum Galli, Adriae vicini, amicitiae et hospitalitatis gratia convenere. Strabo Geographiae lib. 7.

¹⁶⁾ Že boli súkmenovci keltických Skordiskov, o tom Livius toto píše: Facile Bastarnis Scordiscos iter daturus; nec enim aut lingua aut moribus aequales abhorrere. T. Livii XL, 57, 58. XLI, 19. ad an. 175,

¹⁷⁾ Nestor ap. Bielowski: Monum. Pol. Hist. I, 551, 630, 660, 661.

¹⁸⁾ Parvi autem (Scordisci) ultra Istrum incolebant, Triballis et Mysis finitimi. Strabo.

¹⁹⁾ Že Gepidovia boli skutočne Keltami čili Valachami (modernými Rumunami), o tom musím podať zvláštny článok pozdejšie.

²⁰⁾ Cum Hunnis, quos Bulgaros vocant. Theophanes contin. Corpus Hist. Byzant. SS. tomo 33. pag. 31. Procopius Caesariensis menuje tiež tam Hunov, kde iní dejepisci spomínajú Bulharov.

Nespomína síce, že Hunni podrobili si i Valachov (Bastarnov čili Gepidov); ale známe to odinud, že pod práporom Attilovým bojovali ²¹⁾.

Po rozklade veľdržavy Attilovej († 454) Valasi (Gepidovia) nielen zostali v Zagorii (Transilvanii), ale rozšírili vládu svoju i na Potisie, áno i za Dunaj do Sriemu. Nestor píše, že potom Valachov (Gepidov) vyhнали z územia slovanského naddunajského bieli Ugri a Obri (Abari). Boli to Longobardi, ktorí panovali nad Slovákami okolo Bielej hory ²²⁾, a spojení s Obrami vytisli Valachov (Gepidov) i z Potisia, kde sa potom osadili Obri, i zo Sriemu, ktorý im odňali Longobardovia a potom Obri. Stalo sa to na konci piateho a na počiatku šiesteho stololetia.

Keď moc Obrov bola zlomená, v deviatom stololetí Valasi, spojení s mocnými Bulharmi, opäť rozšírili panstvo svoje na Zatisie, a boli susedmi državy Svatoplukovej. Na konci jeho panovania (o. r. 890) vytisnutí boli Arpádóm zo Zatisia po riekú Maroš a do Zagorie (Transilvanie).

Tak skvele pravý dejepis ospravedlňuje Nestora!

²¹⁾ Sidonii Panegyricus avito Augusto hovori:

Gepida trux sequitur, Scyrum Burgundio cogit;

Chunus, Bellonotus, Neurus, Basterna, Toringus.

²²⁾ U Konst. Porph. menuje sa Veľká Chrobatia, Biela Chrobatia (Horvať) nad Považím (Vagibareia).

Slovo o kolonizácii Spiša.

(Podľa spisu J. Hradzského »Szepesvármegye a mohácsi vész előtt«.)

Nemenovaný notár kráľa Belu IV. nazýva spišskú župu „Spišským Lesom“ (Silva Scepus). I z listín XIII. a XIV. storočia vysvitá, že územie Spiša bolo pokryté pralesami. Že územie toto už pred dobou sv. Štefana bolo zaludnené — hoci riedko — a že praobyvatelia jeho boli Slováci, o tom nemôže byť žiadnej pochybnosti. Poľské dejepisné pramene udávajú, že Spiš už dávno pred sv. Štefanom bol zaludnený, ba že mal i svoje vlastné biskupstvo (Mon. Pol. Hist. I. XXIV. 358.). Isté je tiež, že severná hranica Spiša pôvodne nebola tá, čo dnes; veď početné svedectvá dokazujú, že hranice Poľska v XI. storočí ďaleko siahaly na územie terajšieho Uhorska, a že Spiš v ohľade politickom patril k Poľsku. Poľskí kronikári vyprávajú podľa pozňanského biskupa Boguchvala († 1253), že kráľ poľský Boleslav Krivoústý vydal dcéru svoju Juditu za Kalmana, syna uhorského kráľa Kalmana, i dal mu do daru čo doživotný majetok „Castellanium de Spisz“, z čoho nasleduje, že Spiš do začiatku XII. storočia patril k Poľsku. V XIII. storočí stoja doliny nižného Popradu a Dunajca takže pod panstvom poľským; jestvovanie Belej, Fridmana, Starej Vsi, Podolinca, Gniazd a Ľubovne je zistené tradíciou i listinami. Hranicu medzi Uhorskom a Poľskom nachádzame schválne opísanú v diplome kráľa Belu IV. z r. 1256 (teda po tatárskom plene), kde sa Jordanovi, synovi župana Arnolda darujú rozsiahle lesy v okolí Popradu. Podľa tohto pohoria Magura, pravý breh potoka Toporca i pravý breh Popradu tvorily spomenutú hranicu. Podobne i Boleslav, vojvoda krakovský a sandomirský, v diplome svojom z r. 1244 označuje rieku Poprad a potok Toporec ako hranicu.

Všetko toto vysvetľuje nadostač, prečo v severnom a severo-východnom Spiši panuje dnes poľské nárečie.

Na severnom svahu pohoria Magury po dolinách, čo tiahnu sa smerom k Dunajcu, sú — dnes už úplne popoľštené — obce, ktorých mená poukazujú na nemecký pôvod, ako Fridman, Falstin, Kacvin atď. Sú to všetko bývalé nemecké osady, ako na pr. i Novy Targ (Neumarkt), ktoré mesto už r. 1252 obdržalo magdeburgské (nemecko-saské) právo,

alebo — takže v údolí Dunajca ležiace — Starý Šonc (Alt-Sandez) a Nový Šonc. Henrik, vojvoda krakovský a sliezsky, dovolil r. 1204 krakovskému palatínovi Teodorovi osadiť v okolí potokov Ostrovna, Bieleho a Čierneho Dunajca, Rogoznika, Lipietnice, Slanej, Zatajnice, Nedelskej a Stradomia sliezskych Nemcov, ktorí by tam mohli žiť podľa nemeckého práva.

Obce na dolnom Poprade, ako Belá, Podolinec, Gniazdy a iné, ktoré sú rozhodne slovanského pôvodu, dostaly nemeckých osadníkov len po tatárskej pohrome. Tak na pr. krakovský a sandomirský vojvoda Boleslav dal r. 1244 šoltýsovi Henrikovi dovolenie znovu osadiť a dedične spravovať Podolinec na základe mestského práva magdeburgského.

Prvé osadenie Nemcov vo Spiši, menovite v údolí Hornatu a na pravom brehu Popradu, stalo sa bez pochyby v polovici XII. stoletia, ako podotknul som už na inom mieste.

Baníctvo v údolí Hnilca je veľmi staré, a — hoci z predtatárskej doby nemáme dejepisných dát o kolonizácii tohto kraja — už z tej okolnosti, že kráľ Belo IV. dal Gelnici právo meča i výlučnú svobodu vydržiavať trhy, ako i z toho, že Gelnica už r. 1276 spomína sa ako slobodné kráľovské mesto, môžeme s istotou zatvárať, že počiatok tamejšieho osadenia padá najmenej do polovice XII. stoletia, prečo i právom zovie sa Gelnica „oppidum vetustissimum Scepusii“. Sem patrí i pozdejšie založenie takzvaného horno-uhorského baňského okresu („Gründner Boden“). Jazyk Nemcov v údolí Hnilca považujú niektorí za totožný s mlouvou Nemcov v Baňskej Štiavnici, a tak boli by títo pôvodom Turingovia.

Krvavé udalosti r. 1241 doniesly zármutok i na Spiš. **Údolím Dunajca a Popradu vtrhli Tatári**, ktorých divoké hordy zničily ovocie storočnej pilnej práce. Obyvateľstvo spišské hľadalo si bezpečné skrýše v nedostupných húšťach a horách. Sasi — dľa podania — počujúc, že idú Tatári, utiahli sa s grófmi, sudcami a celým pohnuteľným majetkom na takzvaný Schauberg (Lapis Refugii) južne od Letanoviec a Hrabušíc na ľavom brehu Hornatu, kde opevnili sa násypami. Všetky kvetúce osady v údolí Popradu a Hornatu byly vydrancované a spustošené divokými hordami, po odchode ktorých musela sa potom znovu počínať ťudná práca osádzania.

V X—XII. století založené osady prichodia len zriedka v listinách¹⁾; no od druhej polovice XIII. stoletia možno už určitejšie hovoriť o minulosti spišskej župy.

¹⁾ Zpred XII. stoletia niet spoľahlivých dát o jestvovaní niektorej obce. Tradicia, ktorá vypráva o založení fary v Belej r. 1072 a vo Fridmane r. 1073, nemá dejepisného základu, ačkoľvek nenie vytvorená možnosť, že Poľsko, ktoré asi sto rokov predtým stalo sa kresťanským, vplývalo i na Karpaty a že cirkevné pomery kresťanského obyvateľstva v údolí Popradu a Dunajca v XI. století usporadovovali biskupi krakovskí.

Kolonisáciu Spiša od druhej polovice XIII. storočia napomáhal — ako aj inde v spustošenom Uhorsku — Belo IV. Jeho zať Boleslav, vojvoda krakovský a sandomirský, a manželka tohoto, Kunigunda, starali sa takže o opravu častí svojho panstva. Spišské prépoštstvo, štiavnické opátstvo, súkromní zemani a mestá zápasili v zakladaní nových osád a v opevňovaní väčších obcí. Okrem hlavného zámku spomína sa v listinách ešte markušovecký, marcellský, richnavský, gelnický a dunajecký zámok. Levoča, Kežmarok, Lubovňa a Podolinec sú opevnené mestá; „Schlösschen“ pri Poprade a inde zase „Burg, Hradisko, Zámčisko“ poukazujú na opevnené miesta, počítajúce s možným návratom Tatárov. Duchovní i svetskí páni, menovite rodiny Berzevicích a Gergejich, pretekali sa v zakladaní osád. Cistercitom potvrdil kráľ Belo IV. r. 1260 ich majetky, patrivšie k vypálenému štiavnickému opátstvu. Rehoľa táto ukazovala potom veľkú horlivosť v zakladaní osád na statkoch svojich; jej ďakuje svoje jestvovanie i slovenská obec Vikartovce. Lechnicu dostali karthausiáni od istého Kokoša, ktorý v darovacej listine z r. 1319 hovorí, že ju obdržal od kráľa za služby svoje. Súčasne s touto dostal spomenutý Kokoš i veľký les pri Dunajci, ktorý potom on a potomci jeho osadili. Predkovia rodiny Gergejich majú veľké zásluhy o novú kolonisáciu Spiša. Belo IV. poukazuje v listine z r. 1256 menovite na zásluhy, aké má Jordán, syn Arnolda, župana spišského, „in convocatione populorum ad terram Scepus de circumjacentibus regnis et diversis Regionibus congregatorum.“

V údolí dolného Popradu podporoval kolonisáciu Boleslav, vojvoda krakovský a sandomirský, zať Belu IV., ktorý sa už r. 1244 stará, ako by južnú hranicu majetku svojho nazpäť dosiahol a zabezpečil. Poveril svojho verného Henrika, aby spustošené od Tatárov podolinské šoltýsstvo znovu zaľudnil, ktoré by potom on a potomci jeho dedičným právom držali. Toto znovu osadené miesto je už r. 1292 opevneným mestom so šancami a múrami; Václav, kráľ český, vtedy vojvoda krakovský a sandomirský, zaväzuje obyvateľov dedín Lubovne a Gniazd, aby prispievali k udržiavaniu a oprave podolinských opevnení. Z Lubovne, Gniazd a Podolinca mali potom vznik svoj iné osady, ako na pr. Ružbachy, Kamjonka, Lacková atď.

Kedy vznikly vo Spiši rusínske osady? — Hradzky myslí, že rusínskych obyvateľov hornatého kraja východne od Popradskej doliny vo Spiši i Šariši treba považovať za praobyvateľov, osadených tam ešte pred počiatkom terajšieho Uhorska. Ťažko tu vôbec povedať niečo určitého. Uvediem niektoré obce, kde bývajú takmer výlučne Rusíni, alebo majú rozhodnú väčšinu, podľa toho, ako spomínajú sa v starých listinách:

Hodermark (1354), Jakubiany (1322), Jarembiná (1329), Kamjonka (1315), Sulín (1342), Podproč (1316), Helcmanovce (1326), Osturňa (1313), Oľšavica (1321), Toriska (1537), Nižné Repaše (1321), Slovinky (1368), Závadka (1457), Kojšov (1412), Poráč (1474).

Z uvedeného je jasné, že žiadna obec rusínska neprichádza v listinách XIII. stoletia, aspoň doteraz známych; kdežto listiny XIII., ba čiastočne i XII. stoletia spomínajú nasledujúce — dnes zväčša výlučne — slovenské obce:

Beharovce (1297), Betlanovce (1280), Jablonov (1209), Arnutovce (1230), Štvrtok (1263), Dobrá Vôľa (1290), Domaňovce (1258), Dravce (1263), Dúbrava (1293), Harhov (1278), Hranovnica (1294), Hadušovce (1229), Harakovce („terra Rudna“ 1284), Hotkovce (1292), Nová Ves (1298), Pľašovce (1263), Hrabušice (1298), Markušovce (1198), Kolbachy (1258), Kolčov (1282), Končany-Dolany (1297), Korotnok (1297), Hrušov (1255), Kubachy (1294), Kurimiany (1298), Letanovce (1230), Levoča (1263), Lúčka (1273), Mičedelovce (1255), Miklušovce (1280), Bijacovce (1258), Namešany (1283), Odorin (1262), Harikovce (1298), Oľšavka (1245), Petrovce („terra Jaan“ 1284), Pongráčovce (1297), Primovce (1280), Rožkovce (1277), Štiavnik (1287), Smížany (1254), Švábovce (1287), Štvrtok (1209), Vlachy (1243), Podhradie (1274), Tomášovce (1229), Terstany (1258), Valbachy, (1298), Vikartovce (1283), Vitkovce (1255), Vojkovce (1290), Žegra (1245), Batizovce (1279), Farkašovce (1278), Krížová Ves (1290), Kolačkov (1293), Levkovce (1280), Hololomnica (1293), Stará Ľubovňa (1256), Nížné a Vyšné Ružbachy (1288), Malý Slavkov (1251), Teplica (1294), Ždiar (1286), Jakľovce (1284), Stará Ves (1108).

Keby rusínske obce vo Spiši boly jestvovaly už pred XIV. stoletím, bola by zaiste aspoň o jednej-druhej z nich zmienka v listinách XIII. alebo XII. stoletia. Zdá sa teda veľmi pravdepodobným, že obce tieto boly založené pozdejšie, t. j. od počiatku XIV. alebo snáď koncom XIII. stoletia. Na také pozdejšie osadenie Rusínov poukazuje i pozoruhodná okolnosť, že títo zaujímajú pomerne najneprístupnejšie a najneúrodnejšie kraje Spiša.

O nejakej maďarskej kolonizácii Spiša nemôže byť ani reči. Veď pod koloniou rozumie sa vždy väčší abo i menší počet rodín, ktoré osadily sa na jednom mieste cieľom spoločného bývania, hospodárskych, priemyselných alebo kupeckých podnikov, a utvorily obec, dedinu abo mesto. No takých maďarských obcí vo Spiši nebolo nikdy a niet ani dnes. Boli bez pochyby početní jednotlivci maďarskej národnosti, čo od kráľov dostali zemanské prádikáty i majetky vo Spiši; ale ich poddaní boli Slováci. Takí jednotlivci nemali pražiadneho vplyvu na kolonizáciu Spiša.

Ako už predtým bývalo, tak badať i dnes vo Spiši kolonizačnú snahu, menovite u slovenského ľudu. Zámožnejšie slovenské rodiny sťahujú sa z dedín do miest, kde kupujú domy a osádzajú sa podľa starej piesne:

Končany-Dolany,
Harhov, Namešany;
Levoča mestečko:
tam moje serdečko.

Št. M.

Niektoré dejepisné poznámky o Spiši.

1. XXIV. kráľovské mestá spišských Sasov obdržaly zvláštne výsady od kráľov uhorských. Výsady tieto boli pozdejšie rozmnožené od kráľov poľských v tých XIII. mestách, čo boli im do zálohu dané. Grófi spišských Sasov (Landgraffii) mali najvyššiu autoritu, moc a správu v Lubovni a v XIII. mestách. Ich bezprostrednými nástupcami potom, keď XIII. mestá boli dané do zálohu, boli lubovenský zámockí kapitáni (starostovia). Po prvom rozdelení Poľska prinavrátené boli XIII. mestá korune uhorskej a spojené s Podolincom, Gniazdami a Starou Lubovňou, tvorily osobitný *dištrikt (provinciu) XVI. miest spišských*, ktorému cisárovná Maria Terezia r. 1775 znovu potvrdila staré výsady, tak že mestá tieto až do r. 1848, a potom od 1867 až do 1876, mali svoju zvláštnu právomocnosť, neodvislú od stolice. Sídлом *dištriktu XVI. miest spišských* bolo až do r. 1876. mesto Nová Ves. Ačkoľvek Nemci spišskí, tak r. 1848, ako i v najnovšom čase, zahrávali si na nie menších Maďarov, než sú na pr. Maďari segedínski alebo kečkemétski, predsa im bývalý ministerpredseda Tisza zničil všetky starodávne výsady, tak že neostalo po nich ani stopy. Nová Ves je dnes ešte mestom so sriadeným magistrátom; ostatné z bývalých XVI. spišských miest sriadily sa už zväčša ako veľkobe i podliehajú vo všetkom stoličnej právomocnosti.

2. Roku 1301 daroval Karol I., kráľ uhorský, Jonesovi, biskupovi krakovskému, na veky zámok Paloču (v Šariši), so všetkým, čo k nemu patrilo, a so zvláštnymi svobodami. Biskup Jones zovie sa v poťažnej darovacej listine „vice-kancellárom kráľovstva nášho“. Ztade dalo by sa zatvárať, že vojvodstvo Krakovské počiatkom XIV. stolia patrilo ku kráľovstvu Uhorskému; bo veď by kráľ uhorský nebol chcel a nebol mohol darovať nejaký cudzí majetok, ani nejakému cudzincovi proti čl. Andreja II. z r. 1222.

3. R. 1312 potvrdzuje tenže kráľ na žiadosť Štefana, grófa spišských Sasov, všetky výsady, aké títo už predtým mali. Vtedy bola Levoča hlavným mestom saskej provincie. V poťažnej listine stojí: „Chceme okrem toho, aby žiaden zo županov na čas ustanovených (t. j. stoličných) nesmel a neopovážil sa v súdnych a iných pádoch znepokojovať alebo obťažovať týchže Sasov proti svobodám, aké im udelené boli.“ Svobody tie udelené boli sedmohradským Sasom už v diplome kráľa Ondreja II. r. 1224 a vzťahujú sa i na Sasov spišských.

R. 1308 magister Kokoš dáva Chiderikovi les, aby založil osadu okolo Dunajca so svobodnou dežmou kostola. Kokoš tento, syn župana Rykolfa, bol ranený pri obliehaní Spišského Zámku.

R. 1315 dovolil župan Mikuláš z Lubovne istému šoltýsovi Mikulášovi de Petrivilla vyrúbať les a založiť dedinu Hophgart; v tejto osadili sa Nemci.

R. 1352 Lubovňa povýšená na mesto od Ludvika, kráľa uhorského. Pod týmže kráľom stal sa i Podolinec svobodným mestom r. 1343 a vyňatý bol zpod právomocnosti županov i kastellánov lubovenských.

R. 1412 Gniazdy povýšené na mesto od Sigismunda, kráľa uhorského.

R. 1414 odpúšťa Vladislav, kráľ poľský, obyvateľom mesta Lubovne, vojnou i morom stiesneným polovicu mýta (cla) na území krakovskom (per Terram Cracoviensem).

R. 1440 tenže Vladislav osvobodzuje Lubovníanov od mimoriadnych *podwodow* a záprahov, podobne ako osvobodzuje i Podolinčanov.

R. 1443 husiti zaujímajú Spišský Zámok i s listinami v ňom uloženými od spišskej kapitule, ktorá bola takzvaným „Locus Credibilis“.

R. 1454 Kazimir, kráľ poľský, osvobodzuje Podolinčanov od mýta a iných poplatkov v kráľovstve svojom.

R. 1479 Peter Sobinski, kapitán lubovenský, zakladá kaplicu v Podolinci.

R. 1533 Sigismund I., kráľ poľský, napomína Kežmarčanov, aby mešťanov XIII. miest spišských neznepokojovali v ich kupectve.

R. 1533 tenže vyhlasuje Podolinčanov a Lubovníanov za svobodných od starého cla v kráľovstve svojom.

R. 1533 tenže žiada od stavov kráľovstva Uhorského, aby kňazov a poddaných jeho prestali obťažovať.

R. 1551 Sigismund August prikazuje, aby od mešťanov XIII. miest spišských nevyberaly sa staré clá v kráľovstve jeho.

R. 1556 tenže obnovuje výsady Lubovníanov.

R. 1559 tenže obnovuje výsady Podolinčanov.

R. 1554 Henrik, kráľ poľský, na prímluvu kapitánov Mikuláša a Jána Maciejowskiho potvrdzuje privilegie XIII. miest spišských spolu i s právom patronátu.

R. 1572 Sigismund, kráľ poľský, posledný z Jagellonov, odobruje svedectvá obcí kroz husitov spustošených, ako Matejovic, Tvarožnej a Ruskinoviec, a odpúšťa im jednoročnú daň. Potažná listina, ako i všetky ostatné, na ktoré sa tu odvolávam, uverejnená je roku 1889 v diele „Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis“ a znie:

„Sigismundus Augustus, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Litvaniae etc. significamus praesentibus literis nostris, quorum interest universis et singulis, oblatas esse Nobis literas papyreas, Sigillo Magnifici Hieronymi Buzenski, Regni nostri Thesaurarii, Cracoviensis Zuppani sigillatas, supplicatumque est Nobis, ut eas autoritate nostra Regia approbare et confirmare dignemur, quarum quidem literarum sequitur tenor, et est talis:

Hieronymus Buzenski Zbuzenina Potskarby Corunu Zupnyk Crac. Buzcznjezki, Kizeczowski Starosta: Oznamuje wsiem, komu tego wiedzycz

potrzeba ist, ad requisitionem trzech Myasteczek, Matkiasovecz Twarosney Rusquinowecz u Ztaroztwem Spiskem bendaicz, extract regestru Panow Lustratorow malej Polszki, to jezt iich mezi Panow Jana Christoporskyego, Castellana Vyelyunzkego, Zacheusa Pikarzkjeho S. Seymo Walnego, Coronego, Luwbeszkjego, wroku 1569. tak od J. Pokmezi ijaka Panow Rad Coronich, i Poszluff Zemzkych wizlanich, y nanasonych do Zkarbu I. pok mezy y weczy pozpolitey na nynyeyzim Seymye Warsawszkju, wroku 1572. przy bythnozeczy ych merz Panow, Pana Tarla Szczekarzowich Radomzkego, Pana Dzialynszkyego Dobrzyanzkego Castellanow, od ich Merzi Panow Rad Coronych Piotra Strzaly Sendziego Oszwezymzkego, y Zatorzkego, Marczina Kazanowskiego, Piotra Wydawskjego, a Thomasa Dubrawzkjego, Podsednika Liowskjego, od Panow Poszlow Zemzkych, na to deputowanich, pod pyeczaczamy y pod Pyszem Ruk swich odanego, okolo Powynosczy, y oddawanya Czynsu annis singulis stich Mjastachek wysey opiszanich yesth widan: ktori de verbo ad verbum tak ze ma: Ty trzy Mjasta Matthiasowcze, Twarosna, Rusquinowcze, jako se nayduje wztarich Regestrach, ustami zeznawayu ysz placzily Czynsz Ztarodawna wjensky, to jesth Matthiasowcze pro una rata aureos sexaginta. Twarosna, pro una rata aureos septuaginta quinque. Ruzquinowcze pro una rata aureos quadraginta. Alye dali the zprawe ysz przech Hussitach thy trzy Mjasta byly prawe zpusztozonie, y prez dluchy czas nyeosadzlyi, asz za wmenysenym Czynsu, ktori do tego czaszu daya oszradacz pochely, jakosz z inwentaroch pokazuje czyenzs thim spusobem, jako napiszano jesth, nizey czynecz placza Mjasta Matthiasowcze placzi czinsu na ten czas, na jedne rate aureos 30. cziny na tri rati do Roku aureos 90. Miasto Twarosna placzi czinsu na ten czas na jedne rate aureos 30. cziny na trzy rate do Roku aureos 90. Ruzqvinowcze Mjasta placzy na ten czas czinsu, na jedne aureus 15. cziny na trzy rate do Roku aureos 45. Dokladaly tesz thego ysz na the czinsu wmejseny myely Liszthy, y przpwyleye, ktore by ihm w koztzejlie Leibiczkim zgorecz mialy wze go. Vshecckzego przyszega popravilj sami, a druzim zinich Mjast od tym zwadecztwo dawaly, y przyzanecz zuzjmi gdeby thego potrzeba byla, gothowy; byly czo na ten czas jesth zwyadomowczeom, y z przyzwelenym, i tok mezi od ich mezy wsitkych Panow Rad Coronich y Poszlow Zemzikich prze tho y Sermeny wsitkym approbowano, ze na ten czas wentich powinoczy w czinsu, kteri odavaja anj tich aureos 300. nie za ani benda powinny dawacz, na to Swyadetzwa liebsego peczenecz moga yezt przilozena. Datum na Zeynye walnym Warsawzkim die 20, Maji, anno Dni 1572. Ex Regestris Dominorum Lustratorum extractum, et Sigillo Magnifici Domini Regni Thesaurarii communitum. Iacintus Mloczowski, Thesauri Regni Notarius mp.

Nos itaque Sigismundus Augustus Rex, praenominatus supplicationi huic annuentes, praemissas literas in omnibus punctis et articulis approbandas et confirmandas duximus, prout approbamus et confirmamus prae-

sentibus literis nostris decernentes, eas et omnia in eis contenta robur perpetuae firmitatis obtinere debere. In cujus rei fidem sigillum nostrum praesentibus est appensum. Datum Warsaviae in Conventione Regni generali die 21. Mensis Maji. Anno Dni Millesimo quingentesimo septuagesimo secundo. Regni vero nostri anno quadragesimo tertio.“

Škoda, že listinu túto Nemci zle odpísali a ešte horšie vytlačili!

R. 1577 potvrdzuje Štefan, kráľ poľský, všetky výsady Lubovníanov.

R. 1578 potvrdzuje tenže výsady Podolinčanov a všetky svobody XIII. miest spišských, zvlášte zakazuje vyberať v kráľovstve svojom clo od Podolinčanov.

R. 1590 Sigismund III., kráľ poľský, nakladá Kašparovi Maciejowskému, kapitáňovi spišskému, aby nedovolil Rusom vypášať lúky Lubičanov. Poťažná listina znie vo výťahu:

„Questi sunt apud Nos Civitatis nostrae Libicza, unius ex Oppidis Scepusiensibus, per internuncios suos: quod, cum paucos quondam Russici greges ovium ac pecorum habentes, eosdem suos greges intra fines Civitatis impellere, silvisque ac pascuis ejusdem Civitatis uti, obtenta a civibus facultate, coepissent; nunc demum multo plures, sine ulla facultate imo invitis et non permittentibus Civibus — — — id facere et attentare solere, in praejudicium et damnum ejusdem Civitatis maximum. Depastis enim per greges illos Russorum graminibus, Cives, ubi pecora atque equos alant, prorsus non habent. — — — Mandamus, ne Fidelitas tua, invitis eisdem Civibus, in fundo et intra fines Civitatis illorum, Russis praedictis ullam pascendi greges suos praebeat facultatem“ — — —

Listina táto je dôležitá tým, že v nej Rusíni spišskí zovú sa výslovne Rusmi.

Št. M.

Poznámka o XVI. spišských kráľovských mestách.

Za Geizu II. (1141—1162), kráľa uhorského, pristahovali sa pod vedením vojvodu Raynalda do Spiša Nemci, ktorí usadili sa pod Spišským Zámkom; ztade rozšírili sa potom v ostatných krajoch stolice a založili takzvané XXIV. svobodné kráľovské mestá. Z týchto XXIV. svobodných kráľovských miest dal r. 1412 kráľ Žigmund trinásť do zálohu Poliakom, a síce: Belú, Velkú, Novú Ves, Lubicu, Matejovce, Vrbov, Podhradie, Poprad, Ruskinovce, Tvarožnú, Sobotu, Strážu (Michelsdorf) a Vlachy. Mestá tieto boly r. 1772 zase pripojené ku korune uhorskej. No pozdejšie pripojila k nim Mária Terezia ešte druhé tri, a síce: Gniazdy, Starú Lubovňu a Podolinec, ku ktorým dvom posledným prislúchaly panstvá a dediny, ako Nižné a Vyšné Ružbachy, Jakubiany, Jarembiná, Kamjonka, Hobgart, Lipník, Forbasy a Lacková. Preto menovali sa potom „XVI. spišskými kráľovskými mestami.“

Okrem spomenutých trinásť miest patrily k XXIV. svobodným kráľovským mestám ešte: Levoča, Kežmarok, Müllenbach, Slavkov, Hrabušice, Štvrtok, Iľašovce, Odorín, Velbachy, Žákovce a Kurimjany.

Rozumie sa samo sebou, že takmer všade, kde Nemci založili mesto, boly už obce so *slovenským* obyvateľstvom, ktoré sa potom abo ponemčilo, ako v Žákovcach, Belej, Velkej, Lubici, Matejovcach, Vrbove a Slavkove, abo Nemcov natoľko assimilovalo, t. j. poslovenčilo, že títo ostali v menšine alebo celkom zmizli. Tak na pr. v Novej Vsi tvoria dnes Nemci len asi tretinu, vo Vlachoch takže, v Podhradí štvrtinu, v Levoči tretinu obyvateľstva. Ďalej majú Nemci väčšinu v Poprade, Ruskinovcach a Tvarožnej. Žiadnych Nemcov niet vo Štvrtku, Hrabušicach, Iľašovcach, Odoríne, Velbachoch a Kurimjanoch.

Št. M.

